

Research Article (Special Issue) | Araştırma Makalesi (Özel Sayı)

Afyonkarahisar'ın Sultandağı ve Konya'nın Akşehir ilçelerinin sürdürülebilir meyvecilik havzası: Kiraz örneği

Yılmaz Uzer | Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, yuzer@aku.edu.tr, [0000-0003-3806-8863](https://orcid.org/0000-0003-3806-8863)

Corresponding author/Sorumlu yazar: Yılmaz Uzer

Öz

Sürdürülebilir Kalkınma, ülkelerde tarım, sanayi ve hizmet sektörünün bir yıldan diğerine üretim artışı yanında çevrenin korunması, toplumun her kesiminin refahının ve gelirinin yükseltilmesi şeklinde açıklanabilir. Bu tanıma kırsal kalkınma da denilmiştir. Her ülkenin her bölgesi aynı seviyede gelişmemiş ve aynı ekonomik kaynaklara sahip değildir. Sürdürülebilir kalkınma olmaksızın tabana yayılan ve toplumun her kesimini kapsayan bir bölüşüm olmadığından toplumsal eşitsizlikler ortaya çıkar. Özellikle çevre kirliliği ekolojik dengeleri bozar ve diğer sektörlerle hammadde sağlanamaz ve sonuçta ekonomik küçülme meydana gelir. Sürdürülebilir kalkınma, çevre, toplumsal eşitlik ve adalet ve ekonomik büyümeyi kapsar. Sürdürülebilir kalkınmanın alt başlıkları ise çevre, tarım, enerji, imalat, teknoloji, ulaştırma ve lojistik, işletmeler, gelir dağılımı, bayındırlık, siyaset ve kültürel değerler gibi başlıklardan oluşur. Sürdürülebilir kalkınma açısından tarım çok önemlidir. Çünkü kişilerin biyolojik yaşamı için gerekli gıda üretimi yanında sanayii ve hizmet sektörüne de hammadde sağlar. Türkiye, toprak yapısı, iklimi ve ekolojik sistemi ile birçok tarımsal ürünün üretim merkezidir. Örneğin Türkiye, dünyanın önemli kiraz üreticisi ülkelerinden birisi olup, İzmir, Konya, Manisa, Afyonkarahisar ve Isparta gibi şehirlerinde yerel halkın en önemli geçim kaynaklarından birisidir. Bunun yanında Sultandağı – Akşehir bölgesi, toprak yapısı, Eber ve Akşehir göllerinin mikro klima etkisi gibi ekolojik sebeplerle kiraz üretiminin en uygun bir bölgelerinin başında gelir. Kiraz üretiminin yoğun yapıldığı bu bölgelerde diğer meyvelerin üretimi de mevcuttur. Bu üretim bölgesinin sürdürülebilir kalkınmaya katkısı, bölgeden dışarıya daha az göç veren bir yapı, yaşam standartlarının yüksekliği ve daha yeşil bir toplumsal çevrenin varlığıdır. Sonuç olarak dünya kiraz üretiminin %30'unu karşılayan Türkiye'nin ve Sultandağı – Akşehir havzası gibi bölgelerinin sürdürülebilir kalkınması doğru ve yerinde tarım politikalarının oluşturulmasıyla sağlanabilecektir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilir Kalkınma, Tarım, Kiraz Üretimi, Kiraz İhracatı **JEL Kodları:** Q01, Q56, F13, F42, F43

Sustainable fruit growing basin of Sultandağı district of Afyonkarahisar and Akşehir district of Konya: The case of cherry

Abstract

Sustainable Development is defined as increasing the production of agriculture, industry and service sectors in countries from one year to another, as well as protecting the environment and increasing the welfare and income of all segments of society. This definition is also called rural development. Not every region of every country is developed at the same level and has the same economic resources. Without sustainable development, social inequalities arise because there is no distribution that spreads to the base and includes all segments of society. Environmental pollution disrupts ecological balances and raw materials cannot be provided to other sectors, resulting in economic shrinkage. Sustainable development includes the environment, social equality and justice, and economic growth. The subheadings of sustainable development consist of headings such as environment, agriculture sector, energy, manufacturing, technology, transportation and logistics, businesses, income distribution, public works, politics and cultural values. Agriculture is very important in terms of sustainable development. Because it provides raw materials for the industry and service sectors, as well as the food production necessary for the biological life of people. Turkey serves as a major production hub of many agricultural products with its soil structure, climate and ecological system. One of these important fruits is cherry. Turkey is one of the important cherry producing countries in the world. It is an important source of income in cities such as İzmir, Konya, Manisa, Afyonkarahisar, Isparta. In addition, Sultandağı - Akşehir region is one of the most suitable regions for cherry production due to ecological reasons such as soil structure, microclimate effect of Eber and Akşehir lakes. In this region where cherry production is intensive, there is also production of other fruits. The contribution of this production region to sustainable development is less outward migration, higher living standards and a greener social environment. As a result, the sustainable development of Turkey, which accounts for 30% of the world's cherry production, and regions such as the Sultandağı - Akşehir basin can be achieved through the establishment of correct and appropriate agricultural policies.

Keywords: Sustainable Development, Agriculture, Cherry Production, Cherry Export **JEL Codes:** Q01, Q56, F13, F42, F43

Extended Summary

The concept of sustainable development envisages the rational, waste-free consumption of natural and cultural resources, taking into account the needs of future generations during the activities required to meet the economic, social and environmental needs of the current population. Sustainable development is defined in terms of economy, environment and society. It is also expressed as economy, ecology and equality. Subheadings consist of economy, environment, agriculture, energy, manufacturing industry, technology, transportation, business, income, architecture, politics and culture. Urbanization has increased rapidly in the global

How to cite this article / Bu makaleye atıf vermek için:Uzer, Y. (2025). Afyonkarahisar'ın Sultandağı ve Konya'nın Akşehir ilçelerinin sürdürülebilir meyvecilik havzası: Kiraz örneği. *KOCATEPEİİBFD*, 27(Özel Sayı), 172-184. <https://doi.org/10.33707/akuibfd.1610404>

world and migration from rural to urban areas has brought many problems such as environmental pollution and economic hardship in cities. Therefore, sustainable development is also defined as rural development. Rural development is the process of combining the efforts of small communities such as villages and towns to improve their economic, social and cultural conditions with the support of the state in this regard, integrating these communities with the whole country and ensuring that they fully contribute to national development efforts. Social development will be possible with the development of rural areas together with cities. Because not every region of every country has the same resources and the same development conditions. If every region can transform its existing resources into production, then the development of the whole country will be completed.

The agricultural sector comes first for the full realization of the sustainable development model. Because providing raw materials for the manufacturing industry, especially food, and reducing environmental pollution depend on agricultural developments. Turkey serves as a major production hub of many agricultural products with its soil structure, climate and ecological system. Since the 1990s, the phenomenon of urbanization has accelerated migration to cities and villages have been evacuated. As a result of fertile agricultural lands being opened up for housing construction, agricultural areas and forests have been destroyed. Enhancing the appeal of rural areas through strategic development initiatives can prevent many problems (unemployment, traffic congestion, environmental pollution) and leave a world with unexhausted and unspoiled resources for future generations. There should not be a very high rate of economic growth, but a stable economic growth that develops all segments of society and ensures equal distribution and distribution of resources.

Turkey serves as a major production hub of many agricultural products with its soil structure, climate and ecological system. There are dozens of agricultural products such as grain, citrus, sunflower, fruits, sugar beet, animal husbandry. Public services have been provided to the most remote corners of the country. Abandoned villages and towns can be revived by increasing agricultural production by making maximum use of information technologies, finding markets for the products produced, and increasing the income level. Sultandağı – Akşehir fruit growing basin is an exemplary region that meets the conditions of sustainable development, as its soil structure, the microclimate effect of Eber and Akşehir lakes and the habitat of many plants and animals are important. In the 1990s, fruit growing, especially cherry and sour cherry production, has increased in this region in accordance with modern agriculture. Since the northern part of the region is rural, the villages are constantly emigrating, while the migration in the city center and villages in the Sultandağı and Akşehir fruit basins is very low. Village and city centers are in conditions suitable for modern life. In addition, the industry related to fruit growing has developed and provides employment for the local people and even the people of other regions. The southern Sultan Mountains are covered with forests and the villages and cities are surrounded by fruit trees. This situation protects the natural balance.

Giriş

Dünya’da ülkelerin temel hedefi, ekonomik büyüme ve gelişmedir. Büyüme, kalkınma ve gelişme kavramları, uzun yıllar eşanlamlı oldukları düşünülerek tarım, sanayi ve hizmet sektörlerindeki üretim miktarı artışı olarak kullanılmışlardır. Ancak 1960’lardan sonra meydana gelen ekonomik ve toplumsal gelişmeler, bu yaklaşımın yetersizliğini vurgularken; 1970’lerde kalkınma kavramının yeniden tanımlanması üzerinde durulmuştur. 1980’li yıllara gelindiğinde ise sürdürülebilir kalkınma kavramı çok daha önemli bir konuma gelmiştir. Sürdürülebilir kalkınma genellikle *kırsal kalkınma veya toplum kalkınması* şeklinde de kullanılır. Sürdürülebilir kalkınma, bölgenin ve kırsalın beraberce çevreye duyarlı, eşit, dengeli ve adaletli, gelecek nesilleri de düşünen bir kalkınma modelini içerir (UN, 2014, s. 55). Bilindiği üzere her ülkenin her bölgesi kaynak açısından aynı zenginliğe sahip değildir. Geleneksel sürdürülebilir kalkınma yaklaşımlarının sürdürülebilir kalkınmayı genel olarak incelemesi ve bölgesel kalkınmaya açıklayıcı teoriler geliştirememesi (Çetin, 2006, s. 4), 1990’ların ortasından itibaren bölgesel sürdürülebilir kalkınmaya ilgi duyulmasını sağlamıştır.

Bu çalışma, sürdürülebilir bölge kalkınma odağında Sultandağı-Akşehir üretim havzasındaki kiraz üretiminin ekonomik, ekolojik ve sosyal etkilerini incelemeyi amaçlamaktadır. Literatürde benzer çalışmalar bulunmakla birlikte, bu bölgeye odaklanan kapsamlı bir çalışma bulunmamaktadır. Türkiye, dünyada önemli kiraz üreticisi ülkelerden birisidir. Sultandağı – Akşehir havzası, toprak yapısı, Eber ve Akşehir göllerinin mikro klima etkisi gibi ekolojik sebeplerle, meyve üretiminin en uygun bölgelerinden birisidir. Kiraz üretimin yoğun yapıldığı bu bölgede, diğer meyvelerin üretimi de mevcuttur. Kirazın en yakın ikame meyvesi, vişnedir. Bu havza meyveciliğe uygun olduğu için 1990’lı yıllardan bugüne meyveciliğe bağlı sanayi tesisleri de kurulmuştur. Meyve işleme tesisleri, meyve suyu fabrikası kalkınmada öncelikli bölgelerden birisi olan Afyonkarahisar’ın Sultandağı ilçe sınırlarında yoğunlaşmıştır. Bunun yanında bölgenin Türkiye’nin batısı ile doğu ve güneydoğu Anadolu’ya bağlandığı D-300 karayolu üzerinde bulunması, diğer önemli bir jeopolitik avantajıdır. Sultandağı - Akşehir bölge havzasının kiraz üretimi ve ihracatı ile makro ekonomiye katkıları 1990-2023 yılları arası istatistiki veriler ile gösterilerek bölge ekonomisinden ülke ekonomisine sürdürülebilir kalkınma bağlantısı kurulmaya çalışılacaktır. Veriler, TÜİK, FAO ve yerel tarım müdürlüklerinden alınmıştır. Ayrıca, bazı önemli bilgiler bölgedeki köylerin çiftçi, komisyoncu ve ihracatçılarıyla yapılan yüz yüze görüşmelerden elde edilen nitel verilere dayalıdır. İstatistiksel veriler, 2005-2024 yıllarını kapsayan yıllık üretim ve fiyatlardır. Elde edilen bu zaman serileri regresyon analizine tabii tutularak bölge kiraz üretimini etkileyen arz fiyatı olduğu ispatlanmıştır. 1990 yılından 2024 yılına kadar bütün köylerde üretici, komisyoncu

ve ihracatçılar ile görüşülmüş sorunlar ve gelişmeler makalede yer almıştır. Söz konusu verilerden hareketle öncelikle Türkiye’de ve Dünya’da kiraz üretiminin mevcut durumu ile Sultandağı-Akşehir havzası kiraz üretim, tüketim, gelir ve ihracatı karşılaştırma yapılarak ve oranlarla anlatılmıştır.

1. Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınma Kavramı

Sürdürülebilirliğin Türkçe karşılığı devamlılıktır. Sürdürülebilir kalkınma kavramından istikrarlı ve dengeli bir biçimde kaynakların kullanıldığı, uzun süre devam edecek ve gelecekte de aynı istikrarı koruyacak kalkınma politikaları anlaşılmaktadır. Küresel dünyada sanayileşmenin olumsuz dışsallıklarından biri olan çevre kirliliğinin ortaya çıkması, hammadde kaynaklarının azalması sebebiyle yeni bir kalkınma tanımlamasına ihtiyaç duyulmuştur. Bu yeni kavramın genel kabul görmesi ile birlikte bu kavrama uygun kalkınma hesaplarının yapılması da UNDP (Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı) tarafından üstlenilmiştir. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Aralık 1986’da Gelişme Hakkı Beyannamesini kabul ederken, kalkınmayı ekonomik olduğu kadar, sosyo-kültürel ve siyasal kapsamda da ele almış ve *insanı*, kalkınma sürecinin odağına almıştır. İnsani kalkınma için kişiye temel kaynaklara ulaşma kolaylığını eğitim, sağlık hizmetleri, gıda, konut, iş ve eşit bir gelir dağılımına erişim için fırsat eşitliği sağlamak ve her türlü sosyal adaletsizliği gidermek amacıyla gereken sosyal ve ekonomik reformu yapma görevini devlete vermiştir. 1986’da Birleşmiş Milletlerce benimsenen Gelişme Hakkı Beyannamesini, UNDP çalışmaları kapsamındaki Brundtland Raporu izlemiştir. Birleşmiş Milletler (BM) tarafından 2015 yılında başlatılan 2030 Gündemi 17 kapsayıcı sürdürülebilir kalkınma hedefini (SKH) içermektedir, 169 ilgili hedef ve 230’den fazla ilişki gösterge mevcuttur (UN, 2014, s. 32).

Sürdürülebilir kalkınma, ekonomik büyüme ve gelişme kavramları temel anlamlarını korurken, sosyal eşitsizliklere ve çevresel bozulmalara da çözüm üreten bir kalkınma modeli anlaşılmaktadır (Harris, 2000, s. 5). Sürdürülebilir ekonomik kalkınma; bir ülkenin mevcut nüfusunun ekonomik, sosyal ve çevresel ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli üretim ve gelecek kuşakların da ihtiyaçlarını dikkate alan doğal kaynakların ve sosyo-kültürel ihtiyaçların giderilmesi şeklinde olmasıdır (Nooghabi vd., 2018, s. 570). Sürdürülebilir kalkınma, insanı merkeze alan, sosyo-kültürel ve çevresel konuları da kapsayan, ekonomik büyüme yanında; yoksulluk, işsizlik, gelir dağılımı ve bölgesel dengesizlikleri de kalkınma tanımı içine alan bir kalkınma modelidir.

Sürdürülebilir kalkınma kavramı, genel olarak şu amaçlara hizmet etmelidir (Harris, 2000, s.9):

- Toplumsal eşitsizlikleri ve çevresel zararları gidererek sağlam bir ekonomik gelişme temelini kurulması,
- Doğal sermayenin (hammadde kaynaklarının) korunması, kamu otoritesinin düzenleme ve denetleme görevini eksiksiz yapmasının sağlanması,
- Ekolojik bir bakışla hem nüfus hem de toplam kaynak talebinin ölçek olarak sınırlandırılması ve ekosistemlerin bütünlüğünün ve tür çeşitliliği korunması,
- Toplumsal eşitlik, temel sağlık ve eğitim gibi kamu hizmetlerine katılımcılığın desteklenmesidir.

Sürdürülebilir kalkınma; doğal denge ile ekonomik büyümeyi birlikte ele alan, hem doğal kaynakların etkin kullanımını sağlayan ve temiz çevreye önem veren (Beyhan, 2008, s. 12) hem de gelecekteki insanların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmelerini tehlikeye sokmaksızın bugünkü toplumun ihtiyaçlarını karşılayabilen bir kalkınma modelidir (Gürlük, 2001, s. 4). Bu kalkınma modelinde kırsal ve kentin eşit kalkınması öngörülmektedir. Çünkü her ülkede kalkınmamış bölgeler mevcuttur. Önemli olan bu bölgelerin ekolojik sistemine ve doğal kaynaklarına göre kalkınmasını sağlamaktır. Kırsal kalkınma; “Köy ve beldelerin, içinde bulundukları ekonomik ve toplumsal yaşam şartlarını iyileştirmek amacıyla giriştikleri çabaların, devletin bu konudaki desteği ile birleştirilmesi sonucunda bu yerleşim yerlerinin ülkenin tümü ile bütünleşik olarak kalkınması” biçiminde açıklanır (Gülçubuk, 2012, s. 61).

Sürdürülebilir kalkınmanın kavramının üç ana başlığı bulunmaktadır. Bunlar *toplum, ekonomi ve çevre*’dir. Bu tanımlamada, ekonomik büyüme ve sosyal adalet ve eşitlik ve ekolojik denge, olarak ifade edilebilir. Alt başlıklar ise ekonomik büyüme ve gelişmeyi, sosyal refahı ve çevreyi destekleyen, çevrenin korunması, tarım, enerji, imalat, teknoloji, nakliye, işletmeler, gelir dağılımı, mimari ve bayındırlık, siyaset ve sosyo - kültür gibi konulardan oluşur (Harris, 2000, s. 5,6). Bunlar:

a) Ekonomik: Makro ekonomi olarak sürdürülebilir bir ekonomik sistem olmalıdır. Bu sistemde mal ve hizmetlerin süregelen esaslara dayalı olarak üretilmesi; hükümet ve dış borçların yönetilebilirliği; tarımsal ve endüstriyel üretime zarar veren sektörel dengesizliklere karşı önceden tedbir alınması gibi politika uygulamaları anlaşılır. Buradaki temel boyut, makro ekonomik dengeleri bozan istikrarsızlıklara karşı önceden önlemler alınmasıdır.

b) Çevresel: Çevresel olarak sürdürülebilir bir sistem kurulmalı, hammadde kaynaklarını sabit tutmalı, yenilenebilir kaynak sistemlerine ya da çevresel yatırım fonksiyonlarına önem verilmeli, yenilenemeyen enerji kaynaklarından yalnızca yatırımları yapılmış olanlar tüketilmelidir. Bu süreç, ekonomik kaynak olarak sınıflandırılmayan biyolojik çeşitlilik, atmosferik denge ve diğer ekosistem işlevlerinin korunmasını içerir. Yeşil ağların kurulması çevre üzerinde olumlu etki yaratır ve karbon salınımını azaltır. Bunun maliyeti yüksektir ama yenilenebilir enerji teknolojilerinin geliştirilmesi çevrenin korunmasına ilişkin kamu bilincinin

arttırılması, sürdürülebilir çevre temizliği açısından önemlidir (Safitra vd., 2023, s. 169). Sultandağı-Akşehir üretim havzası kendiliğinden oluşmuş doğal yeşil alana sahip çevre kirliliği az olan bir bölgedir.

c) Sosyal: Sosyal olarak sürdürülebilir kalkınma kamu hizmetleri olan eğitim, sağlık, ulaştırma ve iletişim gibi kamu hizmetlerin eşit ve yeterli düzeyde her vatandaşın ulaşabildiği bir yönetsel kamu sistemi olmalıdır. Ayrıca sosyal refah devletin sonucunu olan gelir dağılımında eşitlik ve adalet sağlanmalıdır.

Sürdürülebilir kalkınma modelinin tam olarak uygulanabilmesi için tarım sektörünün önemi büyüktür. Çünkü gerek insanların gıda ihtiyacı gerek sanayii üretimine hammadde sağlaması gerekse çevre kirliliğinin önlenmesi sürdürülebilir bir tarım politikası ile mümkün olacaktır. Sürdürülebilir gıda üretimi ve tüketimi, herkes için yeterli miktarda gıda sağlamak için gereklidir (Govindan, 2018, s. 420).

Sürdürülebilir kalkınmanın başarılı olabilmesi için öncelikle bölgesel ve kırsal kalkınmanın ülke ekonomisinde başarılması gerekir. Bölgesel Kalkınma tanım olarak ülke ekonomisinde kendine has doğal kaynaklara ve çevresel özelliklere sahip bölgeler arasında ekonomik kalkınma ve gelişme farklarının azaltılması ve giderilmesi için yerel ve kamusal işbirliği ile uygulanan faaliyetlerin bütününe denir (Smutko, 1994, s. 8; Çetin, 2006, s. 5). Bir sürdürülebilir kalkınma modelinin ekonomik büyümeye yön verecek şekilde uygulanması bölgesel kaynaklar ve unsurların bunu desteklemesi durumunda etkili olabilecektir (Collados ve Duane, 1999, s. 442; Smutko, 1994, s. 10). Sürdürülebilir bölgesel kalkınma olgusu, daha çok bir bölgenin sürdürülebilir kalkınmaya doğru giden ekonomik faaliyetlerini gösterir. Burada temel etken, bir bölgenin var olan doğal kaynak potansiyelini kullanarak ve bölgedeki sosyal ve ekonomik karar birimlerine dayanarak bölgesel kalkınma sürecinin başlatılabileceği yönündedir (Narodoslawsky, 2001, s. 229). Sürdürülebilir Bölgesel Kalkınmada, bölgenin kaynaklarına uygun girişimciliği desteklemek, finansal teşvikler sağlamak, altyapıyı geliştirmek, sektörün potansiyelini kullanmak, gelir ve refah düzeyini artırmak, istihdamı artırmak, araştırma ve geliştirme faaliyetlerine önem vererek gerekli işbirliğini sağlamak, kurumsallaşma, uzmanlaşma faaliyetleri ve rekabet gücünü desteklemek şeklindeki tüm faaliyetleri içerir (Dulupçu vd., 2010, s. 246). Ayrıca çağımızda büyük üretim ve teknolojik üretim beraberinde birçok olumsuz dışsalılığı (çevre kirliliği, kaynak israfı) da beraberinde getirir. Bu olumsuz dışsalılıkların en aza indirilerek kaynak kullanımı ve dağılımında etkinliği sağlamak sürdürülebilir bölge kalkınması için gerekli olmazsa olmaz sebeplerdendir. Kırsal kalkınma ise aslında bir bölgenin kırsal özelliklere sahip olduğunu gösterir. Yani kaynakların daha az olduğu bölgeleri özetler. Buna göre Kırsal kalkınma, az nüfuslu (köy ve kasabaların) kırsal bölgelerde yaşayan insanların, yaşam kalitesi ve ekonomik refahını iyileştirme işlemidir (Moseley ve Malcolm, 2003, s. 5) Kırsal kalkınma; kırsal alanda yaşayan ve geçimini tarım sektöründen ya da benzer doğal kaynaklardan sağlayan birey ya da toplulukların, insanca yaşam koşullarına kavuşturulması için onlarda önce bu yönde bir ihtiyaç duygusu oluşturulmalı, sonra da bu duygu yönünde çaba harcamaları için onlara maddi ve manevi açıdan tüm yardımların yapılması ile demokratik yoldan bu toplulukların kalkınmalarını sağlama uğraşdır (TveKB, 2004, s. 8). Başka bir tanıma göre kırsal kalkınma; köy ve kasabaların içinde bulundukları ekonomik, toplumsal ve kültürel koşulları iyileştirmek amacıyla giriştikleri ekonomik faaliyetlerin devletin bu konudaki faaliyetleri ile birleştirilmesi sonucunda milli kalkınmayı birlikte gerçekleştirme faaliyetidir (Ward vd., 2009, s. 1240). Sürdürülebilir kalkınma modeli ile hem doğal kaynakların etkin kullanımı hem de bugünkü ve gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayacak durumların oluşturulması amaçlanmaktadır.

Sürdürülebilir bölge kalkınmanın temel kaynaklarından biri ve en önemlisi tarımdır. Çünkü tarım, ekonomik büyümenin en önemli faktörü olan beşeri sermayenin beslenme, barınma, dinlenme ve sağlıkla ilgili ihtiyaçlarını gideren kaynaktır. Birçok gelişmekte olan ülkede tarım, ulusal ekonomik büyümeyi teşvik etmede ve ihracat geliri elde etmede önemli bir konuma sahiptir. Kırsal alanlarda, temel gıda üretimini artırmak ve istikrara kavuşturmak, gıda kıtlığını ortadan kaldırmak için bir ön koşuldur ve tarımsal üretim, yoksulluğu ortadan kaldırmak için ekonomik bir faaliyet olarak önemli bir konuma sahiptir. Her durumda, tarımsal üretkenliği uzun süre sürdürülebilir bir şekilde teşvik etmek ve sürdürmek önemlidir. Başka bir deyişle, sürdürülebilir tarımsal üretim, istikrarlı gıda temini ve kırsal alanların canlılığı ve gelişimi için bir ön koşuldur (JICA, 2005, s. 15). Bu tarımsal kaynağın çoğu yenilenemeyen bir yapıya sahiptir. Onun için bu yenilenemeyen kaynakların optimal bir şekilde tüketilmesi önem arz eder. Çevresel kirlilik yoluyla toprakların kirlenmesi, su kaynaklarının yok edilmesi gelecek nesillerin ihtiyacını giderememesine sebep olacaktır. Bu durumda sürdürülebilir kalkınmanın sekteye uğramasına sebep olabilecektir. Sonuç olarak, tarımsal üretimde ciddi toprak bozulmaları, su kirliliği ve küresel ısınma sonucu tatlı su kaynaklarının azalması gibi temel sorunları giderici politikalar izlenmelidir (McKenzie ve Williams, 2015, s. 221).

Dünya ülkelerinde şehirlerde yaşayan yoksul insanların çoğu, kırsal alanlarını terk ederek şehirlere yerleşmiş kırsal alanda çiftçi ya da işçi olan insanlardır. Kırsal alanda kalkınma, şehirlerdeki işsizliğe maruz kalan insanlar için kırsalda güvenli ve gelir sağlayan bir alan sağlamış olur. Bu durum köye dönüşleri hızlandırır (Rowley, 1996, s.260). Çünkü tarımsal faaliyetlerden elde edilen gelir, geçim sıkıntısına sebep olmaktadır. Sultandağı'nın Kuzey bölgesi Karapınar, Çukurcak, Yeni Karabağ, Üçkuyu gibi belde ve köyler şu anda göç vermiş ve çoğu yaşlılardan oluşan bir nüfusa sahiptir. Oysa 1970 ve 1980'li yıllarda kırsal kalkınma yapılmış olsaydı köyler yerinde kalacak ve şehir merkezleri bu kadar kalabalıklaşmayacak ve sorunlarla boğuşmayacaktı.

2. Türkiye Sürdürülebilir Kiraz Üretimi, Tüketimi ve İhracatı

Dünyada uzun yıllardır en fazla kiraz üretimi kuzey yarım kürede gerçekleşmektedir. Kiraz, "Rosaceae" familyasına ait yaprak döken sert çekirdekli bir meyve ağacıdır. Prunus cinsi yaklaşık 200 türden oluşur; çoğunluğu ılıman bölgelerden olmakla birlikte bazıları tropikal ve subtropikaldır. Kiraz ağaçlarının başlıca ticari önemi yenilebilir meyveleridir, ancak süs amaçlı kullanımları, yağları ve keresteleri de değerlidir (Lee ve Wen, 2001, s. 150). Meyve üretimi için Prunus avium (tatlı kiraz) ve Prunus cerasus (vişne) olmak üzere iki tür yetiştirilmektedir. Kiraz üretim miktarını güneş, yağmur, don, kar ve rüzgar gibi iklim şartları etkili olur. Çünkü döllemenin olabilmesi için uygun hava şartlarının oluşması gerekir. İngiltere'de kiraz bahçelerindeki yabancı çiçeklerin tozlaşma döneminde biçilmemesi önerilmiştir (Woodcock vd., 2016, s. 20). Meyve kayıpları öncelikle hasat ve gıda işleme sırasındaki kayıplara bağlanmaktadır, ancak gıda israfı üreticiler, araçlar ve tüketiciler de dahil olmak üzere tedarik zincirinin herhangi bir aşamasında meydana gelebilir. Bu nedenle tedarik zinciri yönetimindeki iyileştirmeler gıda kaybını ve gıda israfını azaltacaktır (Govindan, 2018, s. 425-427).

Türkiye, ABD ve Özbekistan'ın kiraz üretim toplamı, dünya üretiminin yarısını karşılar. 2010 yılına kadar dünyada üçüncü üretici ülke İran iken; 2023 yılında Özbekistan olmuştur. Kiraz dünya üretimi 2.618.305 ton iken bunun %30'u Türkiye, %8'i ABD ve %17,8'i Özbekistan tarafından üretilmektedir. 2022 yılı verilerine göre Türkiye, kiraz üretimi 785 491 ton ile dünyada ilk sırada gelir. ABD'nin üretimi ise 2022 yılında 210.190 ton ve Özbekistan'ın 185.068 ton olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılı verilerine göre güney yarım kürede ise Şili, Arjantin, Avustralya ve Yeni Zelanda gibi ülkeler önemli üreticilerdir. Şili'de 2022 yılı üretimi 443.067 ton olarak gerçekleşmiştir (FAO, Faostad, 2023).

Tablo 1. 2022 yılı Bazı Dünya Ülkeleri Kiraz Üretim, Verim, İhracat ve İhracat Gelirleri

Ülkeler	Üretim(ton)	Dün. Ül. Pay%	Verim(hektar/ton)	İhracat(Ton)	İhracat(\$)	İh. fiy. Ton/\$
Türkiye	785 491	%30	8,15	57 290,43	134 046	2330
ABD	210 190	%8	6,14	41 141,73	334 225	8120
Özbekistan	185 068	%7,6	14,22	25 422,8	33 286	1300
İran	105 389	%4	7,22	-----	-----	-----
Dünya	2 618 305	%100	6,08	9381207	4 436 866	4720

Kaynak: FAO, Faostad, 2023 verilerinden faydalanılarak yazar tarafından hazırlandı.

2022 yılında verim açısından Türkiye'de hektar başına verim yaklaşık 8,15 ton iken; ABD'de 6,14, Özbekistan'da ise 14,22 tondur. Güney yarım küre ülkesi Şili'de ise 7,19 tondur. Bu verilere göre Türkiye verim açısından avantajlı konumdadır.

Tablo 2. 2023 yılı Bazı İller Kiraz Üretim Verileri (Dekar, Ağaç Sayısı, Ton)

İller	Mey. Alan	Mey. Veren Ağaç Sayısı	M. Vermeyen Ağaç Sayısı	Üretim(ton)	Yüzde pay	Verim
Konya	66 151	1 704 048	344 382	58 680	%8	34
İzmir	118 509	3 259 856	823,750	101 830	%14	31
Bursa	54 492	1 382 475	275 365	44 443	%6	32
Afyonkarahisar	46446	800 860	487176	63772	%8,6	80
Manisa	91,093	2,408,290	694 965	44 809	%6	19
Isparta	45 304	1 448 117	284 674	46 565	%6,3	32
Amasya	27 800	939784	261 491	36 194	%5	39
Niğde	26 610	813 566	205 900	41 710	%5,6	51
Diğer	322 217	9168000	2 095297	298 788	%40,5	32,5
Türkiye	798 622	21 924 000	5 473 000	736 791	%100	34

Kaynak: TÜİK, Veritabanı, Bitkisel üretim istatistikleri, 2023 (biruni.tuik.gov.tr)

Türkiye 2022 yılı verilerine göre dünya kiraz üretimi içinde ilk sırada yer alırken bu üretimin büyük bir kısmı, ülke içerisinde tüketilmektedir. 2022 yılı itibarı ile bazı dünya ülkelerinde ortalama kişi başına tüketim, Türkiye 13,96 kg ile ilk sırada yer alır. İtalya 4,09 kg, Ukrayna 3,91 kg, ABD 1,41 kg, Rusya 2,7 kg ve Almanya ise 1,69 kg'dır. Dünya ortalaması ise 0,7 kg civarındadır. En fazla kiraz tüketen ülkeler yine kiraz üreticisi ülkeler olarak görülür. Kiraz talebinde, tüketicinin meyveyi tanıması, tüketicisi geliri, zevk ve tercihler daha fazla rol oynar. Dünyada kalkınmış ve daha önce kiraz üretmiş ülkeler daha fazla meyve tüketen ülkeler olarak görülür (Çelik vd., 2023, s. 263). Ayrıca sağlık açısından bilim adamlarının faydalarını ortaya koymaları kiraz tüketimini arttıran önemli faktörlerdendir.

Türkiye'nin ekolojik sistemi kiraz üretimine çok uygundur. Bunun yanında kirazın dış talep görmesi, gelirinin yüksek olması gibi sebeplerle Türkiye'de 1990 yılından günümüze üretim artışı yaşanmıştır. Bu uygunluk üretim rakamlarına da yansımıştır. Türkiye, 2023 yılında 38 563 000 hektar işlenen tarım alanına sahip ve bunun içinde 3 694 000 hektarı çok yıllık bitkilere, bunun da 2 605 hektarı yaş meyve üretiminde kullanılan arazilerine aittir. Yaş meyve arazileri içerisinde 798 622 hektarı kiraz bahçelerinin kurulduğu arazilerdir. Bu alan yaş meyve alanının %30'unu kapsar. 2023 yılı TÜİK verilerine göre 27 397 000 bin adet kiraz ağacı mevcut ve bu ağaçların 21 924 000 adedi meyve vermektedir. 5 473 000 adedi ise meyve vermeyen ağaçlardan oluşmaktadır. Türkiye'deki kiraz üretiminin büyük çoğunluğu 0900 Ziraat diye adlandırılan dalbastı, Allahdiyen diye adlandırılan kiraz çeşididir. 2010 yılından sonra bodur kiraz üretimi de ülkede hızla yaygınlaşmaktadır. Kiraz ihracatında önemli bir yer oluşturan 0900 Ziraat

kiraz çeşidinin hasadı ilk olarak İzmir bölgesinde Mayıs ayı son haftasında başlamakta, son olarak da Hadim ve Ulukışla bölgesinde Temmuz ayının son günlerinde hasadı sona ermektedir (Çelik ve Sarıaltun, 2019, s. 601).

Tablo 3. Kiraz Denge Tablosu

Yıllar	Arz	Yurtiçi kullanım	İnsan tüketimi	İhracat	İhracat/Üretim	Tüketim	Yeterlilik derecesi
2000/'01	218 730	188 979	173 861	29 775	%13,6	2,6	115,7
2003/'04	252 015	191 705	176 369	60 346	%23,9	2,5	131,5
2006/'07	295 052	228 074	209 828	67 077	%22,7	2,6	129,4
2009/'10	397 227	338 093	311 046	59 219	%14,9	4,3	117,5
2012/'13	447 814	383 085	352 438	64 788	%14,4	4,7	116,9
2015/'16	509 356	421 609	387 880	87 778	%17,2	4,9	120,8
2017/'18	596 403	512 466	471 468	84 359	%14	5,8	116,4
2019/'20	631 677	542 517	499 116	89 327	%14,1	6,0	116,4
2020/'21	689 422	589 824	542 638	99 995	%14,5	6,5	116,9
2022/'23	623 895	555 240	510 821	68 697	%11	6,0	112,4

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim Denge Tablolari, 2023

Türkiye’de İzmir hem kapladığı alan hem de verim açısından ilk sırada gelir. İkinci sıra da Konya gelirken bu ili Manisa, Afyonkarahisar ve Bursa takip eder. 2023 yılında Afyonkarahisar üretim miktarı ve verim açısından ikinci sıraya çıkmıştır. Bu ilin en önemli üretici ilçesi ise Sultandağı ilçesidir. Bu ilçede konum itibarıyla Konya’nın Akşehir ilçesi ile aynı üretim havzasını oluşturur. Akşehir ve Eber Göllerinin mikro klima etkisi kiraz üretiminin farklı tat ve aromaya sahip olmasına sebep olduğu için daha fazla talep oluşturmaktadır. Bu etki beraberinde üretim artışını getirir. Ağaç başına en iyi verim 80 kg. ile Afyonkarahisar ilidir.

Türkiye, yıllar itibarı ile üretimin %11 ile %22 oranında ihraç edilebilmektedir. Geri kalanı iç tüketimde kullanılmaktadır. En fazla ihracat 2003/2004 ve 2006/2007 yıllarında %23,9 ve %22,7 oranında gerçekleşmiştir. 2020 yılında dünya kiraz ihracatçısı ülkeler sıralaması değişmemiştir. ABD, 63 524 ton ve 477 671 bin\$ ile Türkiye 87 251 ton ve 223 709 bin\$ ve Özbekistan ise 31 370 ton ve 60 705 bin\$ ile sıralanmıştır. 2022 yılında ise ABD, 41 141 ton ve 334 225 bin\$, Türkiye, 57 270 ton ve 134 046 bin\$ ve Özbekistan ise 25 422 ton ve 33 236 bin\$ şeklindedir. Bunları İran, İtalya, İspanya gibi ülkeler takip eder. Türkiye’nin kiraz ihracatı yaptığı ülkeler Avrupa ülkeleri ile son yıllarda bunu Rusya ve Ukrayna takip eder. İhracat fiyatları açısından 2022 yılında Türkiye kiraz ihracat ton fiyatı 2 330\$ iken; ABD’de de 8 120\$ olarak gerçekleşmiştir. Özbekistan ise tonunu 1300\$’a ihraç etmiştir. İhracat fiyatı olarak en iyi satışı güney yarım küre ülkeleri elde etmektedir. Şili tonunu 5110\$’dan ihraç ederken; Avustralya ve Yeni Zelanda tonunu sırasıyla 13 400\$ ve 15 090\$’dan satmışlardır (FAO, 2023). Bunun da sebebi kuzey yarım kürede kış olması ve güney yarımkürede bahar ve yaz mevsimi yaşanması sonucu ithalatçı kuzey yarımküre ülkelerinin talebidir.

Kiraz üretimi için gerekli işgücü maliyetinin hesaplanmasında meyve veren yaştaki ağaçlar için ağaç başına 0.60 işgünü, meyve vermeyen yaştaki ağaçlar için 0.25 işgünü olarak hesaplanmıştır. Buna göre, 1 998 yılında bölgeye 4.725.000 gün (Burak ve Ergun, 2001, s. 189) istihdam sağlamıştır. 2005 yılında ise meyve veren kiraz ağacı açısından 5 631 000 işgünü, meyve vermeyen ağaç açısından 1 111 750 işgünü toplamda ise 6 742 750 işgünü istihdam oluşturduğu görülmektedir. 2022 yılında ise işgünü açısından bir artış olduğu görülür. Rakamlara bakıldığında kiraz meyvesi veren ağaç sayısı açısından 7 525 428 işgünü, meyve vermeyen ağaç sayısı açısından ise 1 750 410 işgünü toplamda ise 9 275 838 işgünü istihdam sağlanmıştır (Çelik, 2019, s. 600).

Sultandağı, Akşehir bölgesinde küresel bir firma sözleşmeli üretime geçmiştir. Profesyonel tarım üretim, işsizlik sorunu olan Türkiye için yeni bir iş kapısı olacağını iddia eden firma sahibi ve yöneticisi, Bursa, Konya, Afyon, Gaziantep, Kahramanmaraş ve Tokat gibi Türkiye’nin hemen her bölgesinde binin üzerinde köyde, 10 binden fazla üretici ile çalıştıklarını, her üreticinin 4-5 kişiyi çalıştırdığı düşünüldüğünde de 50 bin kişilik bir istihdamı bulduklarını belirtmiştir. Küresel firmanın kendi içinde de 3 bin işçi, 125 uzman personel istihdam edilmektedir (Taner, 2005, s. 7).

Türkiye’de tarımsal destekleme politikaları çerçevesinde, meyvecilikte değişik destekleme politikaları izlenmektedir. Bunlar bitkisel üretim destekleri, alt-yapı geliştirme destekleri, kırsal kalkınma ve çevre amaçlı desteklemelerdir. Yine ilave olarak devletin, tarımsal sigortalarda %50 prim desteği, tarımda risk yönetimi ve üretici gelirinde istikrar sağlamaya yönelik önemli bir destekleme politikasıdır (Tan vd., 2016, s. 245).

3. Sultandağı-Akşehir Bölgesi Kiraz Üretim Havzası

Bu bölge, Afyonkarahisar’ın Sultandağı ilçesi ile Konya’nın Akşehir ilçesinin kapsar. Akşehir ve Sultandağı üretim havzasının Afyonkarahisar tarafı, kiraz ağırlıklı, vişne, elma ve erik şeklinde; Konya tarafı ise vişne ağırlıklı, çilek ve az da olsa kiraz şeklinde yayılım gösterir. Bölgenin kuzeyinde yer alan Taşköprü, Yeni Karabağ, Çukurcak ve Üçkuyu gibi köyler tamamen kurak ve zor şartlarda tahıl ve hayvancılıkla geçimini sağlamaktadır. Onun için bu bölgelerden Sultandağı merkeze ve diğer şehirlere aşırı göç olmuş ve adeta köyler boşalmıştır. Sultandağı merkez nüfuzu 2000 yılında 6 893 ve kır nüfuzu 15 291 kişi iken; 2020 yılına gelindiğinde merkez ilçe nüfuzu 5 276 ve köylerin nüfusu 9 341 kişiye kadar gerilemiştir. Akşehir’in Yunak, Tuzlukçu tarafı da tahıl, şekerpancarı ve haşhaş ekiminin yaygın olduğu bölgelerdir. Güney kısmı ise Sultandağı’dır (Wikipedia, 2024). Bu üretim havzası

doğal güzellikleri olan ve şehir merkezleri ve köylerin yeşille çevrildiği hava kirliliğinin hissedilmediği ekolojik dengenin korunduğu bölgedir. Akşehir ve Eber göllerinin etki alanı içerisinde bulunan köy ve beldelerde 0900 kirazı üretimi yapılmaktadır. 2004 yılında tescil ettirilen 0900 kirazı, Akşehir'den Sultandağı (Afyon), hatta Çay'a kadar uzanan bir bölgede üretilen kendine has karakteristik özellikleri olan bir kiraz çeşididir. Mikro-klima özelliği üretim havzasında üst düzeyde etkisini hissettirir. Bu özellik 0900 Kirazı'nın istediği uygun ortamı fazlasıyla sağlar. 2010 yıllarda itibaren havzada bodur kiraz üretimi de artmaktadır. Sultandağı ilçe merkezi Yakasinek, Deresine, Doğancık, Kırca, Dereçine, Kavaklı, Çamözü, Akbaba köy ve beldeleri ile Akşehir İlçesinin Atakent, Gölçayır, Değirmenköy, Yeniköy, Sorkun, Saray, Ulupınar, Engili, Gedil, Ilıcak ve Çakıllar köyünü kapsayan bir üretim havzasını kapsar. 2004 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan tescil belgesine göre 0900 kirazının kapsadığı alan, Sultandağı-Akşehir üretim havzasıdır. Bigarreau sınıfına sahip, 48-50 mm. uzunluğunda sapı olan geniş kalp şeklinde bir yapısı vardır. Eni, 26-32 mm, boyu ise 27-29 mm. İri bir yapısı 9-13 gr. ağırlığında olan parlak koyu kırmızı olup çekirdeği küçük bir kiraz çeşididir. Kendi kendini dölleyemediğinden başka kirazların (beyaz kiraz, gilli gibi) bahçede olması gerekir (Resmi Gazete, 2004, s. 60).

Gözlemlene sonucu, kırsal kalkınmada öncelikli yöre Afyonkarahisar il sınırında Sultandağı ilçesi Akbaba köyünde 4 adet meyve işleme ve şoklama tesisi açılmıştır. Bunun yanında Dereçine kasabasında özel sektöre ait 1990 yılında açılan meyve suyu fabrikası faal olarak üretime devam etmektedir. *Yine ORKÖY kapsamında Değirmenköy, Çamözü ve Akbaba köylerinde şoklama ve dondurulmuş gıda tesisleri yapılarak köylerin yönetimine verilmiştir.* Sultandağı merkez ve diğer havza içerisindeki köylerde birçok küçük büyük meyve işleme tesisi mevcuttur. Akşehir ilçesinde ise 1990'lı yıllarda devlet tarafından yaptırılan 2 adet şoklama ve meyve işleme tesisi ve özel sektöre ait meyve işleme tesisi mevcuttur. Bu sanayii tesisleri hammaddeye yakınlık ve ulaşımda kolaylık olduğu için tercih edilmiş ve birçok işsize ve ev kadınlarına istihdam ve gelir imkanı sağlamaktadır. D-300 karayolu üzerinde bulunması ihracatçıları içinde büyük avantaj sağlar. Ülke ekonomisine de katma değer üreten önemli bir meyve üretim havzasıdır.

3.1. Sultandağı-Akşehir Bölgesi Kiraz Üretimi

Meyvecilik bilhassa kiraz üretimi ve verimi iklim şartlarına, toprak yapısına bağlı ürünlerdir. İklim şartlarının uygun gitmediği yıllarda üretim ve verim düşüşü yaşanır. Kiraz kendi kendine döllemeyen bir meyvedir. Havalarda kapalı ve yağmurlu olur ise arılar ve diğer böcekler uçamayacağından dölleme yapamayacaktır. Yine çiçek döneminde don, soğuk olması gibi sebepler verim azlığına sebep olur (Mateos ve Fierro, 2020, s. 5). Sultandağı-Akşehir bölgesinin kaliteli ve aromalı olması Eber ve Akşehir göllerinin nem etkisi ile olur. Havza da yaz aylarında nem oranı %60'dan aşağı düşmediğinden dolayı yeterli derecede nemli bir ortam oluşur. Bu faktör kirazın olgunlaşma dönemindeki sıcaklarda meyvenin su kaybı minimize ederek ani olgunlaşma riskini ortadan kaldırır. Böylece havzada yetişen kirazın farklı aroma ve tattan oluşmasına ve tercih edilmesine sebep olur.

Tablo 4. 2023 Yılı Sultandağı-Akşehir Meyve Üretim Bilgileri

Meyvecilik (Meyve veren ağaç sayısı)	Sultandağı Üretim Alanı ve Verim	Akşehir Üretim Alanı ve Verim
Elma	5753da/ 60kg	32160da/120kg
Elma (Adet)	55 280 /60	108 282/120
Golden	4027/60	3682/120
Starking	1164/60	3811/120
Amasya	43/60	2539/120
Grannysmith	660/60	960/120
Diğer	10476/60	1001/60
Armut	558/60	539/70
Armut (Adet)	9300	7700
Ayva	228/60	20/50
Ayva (Adet)	3800 adet	400 adet
Kayısı	543/35	35/23
Kayısı (Adet)	15700	1519
Erik	7440/60	7060/70
Erik (Adet)	124 000 adet	100850 adet
Kiraz	42800/80	21246/50
Kiraz (Adet)	535 000	424924
Vişne	22750/70	20958/55
Vişne (Adet)	325 000	381 045
Şeftali	178/50	240/31
Şeftali (Adet)	3550	7508
Ceviz	227/18	460/40
Ceviz (Adet)	12300	11550
Çilek	875/	5080
Diğer Meyveler	48	

Kaynak: TÜİK, Veri Tabanı, Bitkisel Üretim İstatistikleri, 2023

Bölgede kiraz yetiştiriciliğinde ticari (kimyevi) gübre mümkün olduğunca kullanılmamakta olup her yıl düzenli, ağırlıklı ve dengeli bir çiftlik (hayvan) gübresi kullanımı sayesinde toprağın organik maddece zenginleştirilmesi düzenli, kaliteli bir verimle lezzet ve aromaya farklı bir kiraz ürünü alınmasında anahtar rol oynamaktadır. Ayrıca 2005'li yıllardan itibaren budamaya önem

verilmektedir. Bundan önceki yıllarda kiraz budaması yoktur (Sultandağı İ.T. Mdr'lüğü, 2024).

Yaş sebze ve meyve bakımından Akşehir, Sultandağı önemli bir bölgedir. TÜİK, 2023 verilerine göre toplam meyvecilik alanı Sultandağı 107 759 da, Akşehir ise 87 798 da'dır. Toplam meyve veren ağaç sayısı Sultandağı'nda 1 083 930 adet; Akşehir 'de ise 1043 778 adettir. En fazla meyve ağacı olarak ilk sırayı kiraz ağacı 535 000 - 424 924 adet, vişne ağacı 325 000-381 045 adet, üçüncü sırada ise erik ağacı 124 000-100 850 adet ve elma ağacı 55 280 -108 282 adet gelir.

Tablo 5. Sultandağı-Akşehir Bölgesinde Yıllara Göre Kiraz Ağaç Sayısı, Üretim ve Gelir

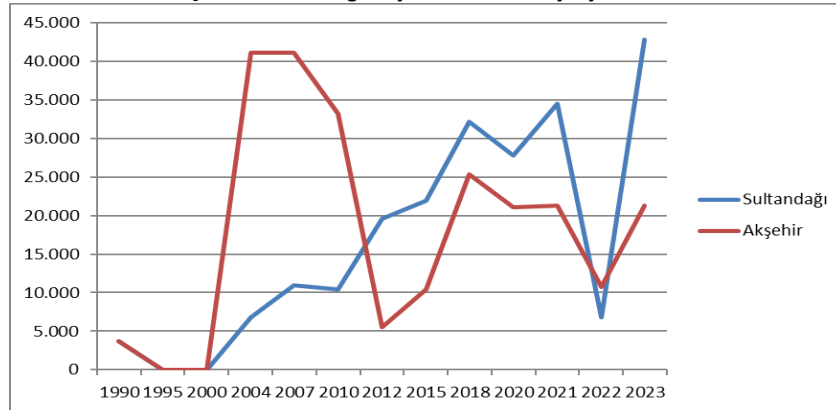
Yıllar	Top. Meyvelik (Dekar)	Üretim (Ton) Sultandağı	Üretim (Ton) Akşehir	Gelir & Böl. Top.	Ağaç Başına verim(kg.)	Top. Ağaç
1990	0	6050	3.666	21 375,2₺	55-40	160 000-96.405
1995	9450-4800	6250	3 322	35 416,4₺	50-35	199 000-98 000
2004	7870-19200	6811	41124	155788,75₺	50- 119	150 652-336 400
2010	8 734-20 500	10470	33200	131 010₺	78-89	137580-415 000
2015	22000-9275	21922	10387	113 081,5₺	50-73	450 000-145 451
2020	29000-15274	27810	21080	391 120₺	60-50	483 000-458 220
2021	29500-15329	34500	21246	919 809₺	60-50	640 000-463 894
2023	31800-15 329	42800	21246	2 882 070₺	80-50	951 200-463894

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim Veri Tabanı, 2023 ve Akşehir ve Sultandağı İlçe Tarım Müdürlüğü verileri dikkate alınarak hazırlanmıştır.

Sultandağı'nda kiraz üretimi 1990 yılında 6 050 ton iken 2010 yılında %173 artarak 10 470 tona ve 2023 yılında ise %408 oranında artarak 42 800 tona çıkmıştır. Akşehir'de üretim ise 1990 yılında 3 666 ton iken; 1995 yılında 683 ton artarak 3 349 ton'a çıkmıştır. 1995 yılından 2008 yılına kadar artış ise 3 924 ton ile 7 273 ton arasında gerçekleşmiştir. En iyi üretim 2007 yılında 11 002 ton olarak gerçekleşmiştir. 1990 yılından 2023 yılına üretim %580 artarak 21 246 tona çıkmıştır. En yakın rakip meyve, vişne ise aynı oranlarda artış gösterir. Hatta son yıllarda üretim maliyetlerinin düşük olması ve piyasa fiyatlarının (50₺) uygun olması sebebiyle hızla üretiminin arttığı söylenebilir.

Üretimde artışın en önemli sebepleri, kirazın çiçeklenme döneminde hava şartları sebebiyle arı ve böcekler gibi döllemeye etki eden argümanların uygun şartları bulmasıdır. Hava şartları yağışlı olur ve tozlaşma olmaz ise verim düşmektedir. Arılar, rüzgar, diğer kiraz çeşitleri ve yabancı bitkiler gibi etkenler tozlaşmada önemlidir. Çünkü kirazın birçok türü kendine döllemmez.

Şekil 1. Sultandağı-Akşehir Üretim Karşılaştırması



Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistiklerinden faydalanılarak hazırlanmıştır.

Sultandağı- Akşehir üretim havzasında, biruni.tuik.gov.tr'den alınan verilere göre ağaç adedi yönünden ise yine Türkiye'nin önemli bir kiraz bölgesi olduğu görülür. Bu havzada yıllara göre ağaç sayısı artmıştır. 1990 yılında havza toplamında 256 405 adet kiraz ağacı mevcut iken; Türkiye geneli 6 391 000 adettir. Türkiye geneli ağaç sayısının 0,05 bu havzadadır. 2004 yılında Türkiye geneli 13 832 000 adete yükselmişken; Sultandağı - Akşehir üretim havzasında 487 052 adete yükselmiştir. 2020 yılında ise Türkiye geneli 27 384 514 adete yükselmiş iken; bölge genelinde 941 220 adet olmuştur. 2023 yılında ise Türkiye geneli 27 397 000 adet iken; Sultandağı - Akşehir üretim havzası 1 415 094 adete çıkmıştır.

Ağaç başına verime bakıldığında ise genellikle Türkiye ortalamasının üzerinde bir verim olduğu görülür. 1990 yılında Türkiye geneli verim 30 kg iken; Akşehir'de 40 kg, Sultandağı'nda 55 kg'dır. En iyi verim ise 2007 yılında olmuştur. Sultandağı'nda 119kg, Akşehir'de 76 kg verim alınmış iken; Türkiye genelinde verim 27 kg.'dır. 2023 yılında ise Sultandağı'nda 80 kg., Akşehir'de ise 50 kg. gerçekleşmiş ve Türkiye geneli verim 34 kg'dır.

Sultandağı-Akşehir kiraz üretim havzasının yıllara göre Türkiye kiraz üretimine katkısı 1990 yılında %6,5 ile Türkiye kiraz üretimi 150 000 ton iken havzada üretim 9 716 tondur. 2004 yılında Türkiye üretimi 280 000 ton iken; 47 935 tonu (0,17 si) Sultandağı-Akşehir bölgesinde üretilmiştir. 2010 yılı genel üretim 417 500 ton iken; havzanın kiraz üretimi 0,10 katkı ile 43 670 ton gerçekleşmiştir. 2005 yıllardan sonra üretimin artması, "gözlemlerime göre önceden bu bölgelerde kayısı, badem ve kuru tahlil üretimi fazla idi. Sonra kiraz fiyatlarının tatminkâr olması, Sultandağı'na bağlı Yakasinek, Doğançık gibi köy ve beldelerde kiraz

bahçelerinin çoğalmasına sebep olmuştur". 2020 yılında Türkiye geneli üretim 724 944 ton iken; havza üretimi 48 890 ton gerçekleşmiştir. 2023 yılında ise 736 791 ton Türkiye üretimine %8,6 oranında katkı ile 64 046 ton gerçekleşmiştir.

Sultandağı-Akşehir kiraz üretici fiyatları ve geliri de tatminkardır. Kiraz alım fiyatları, genelde alıcılar tarafından belirlenmektedir. Ancak üretici birliklerinin de etkisi vardır. İhracatçı firmalar kendilerine göre oluşturdukları bir fiyat üzerinden alım yaparlar. Alımlarını da genellikle meyve ve sebze hallerinde bulunan komisyon aracılığı ile yapmaktadırlar. Ekonomik konjonktüre, kiraz arzının az veya çok olmasına ve dış talebe göre fiyat oluşmaktadır. Türkiye’de 2023 yılında ₺’linin değer kaybetmesi ve enflasyon sebebiyle fiyatlar yükselmiştir. 2023 yılında küresel enflasyon krizi ve dış pazarların talebi kiraz fiyatlarının ortalama 45₺’ye çıkmasına sebep olmuştur. Gelir olarak da bölgeye 2 882 070₺ giriş olmuştur. Üreticilere toplamda 1 152 828₺ gelir oluşturmıştır. Geri kalan ise kiraz üretim ve hasat maliyetlerini oluşturur. Bu maliyetler bahçe bakımı, budaması, gübre ve ilaç maliyetleri ile toplama, seçme ve taşıma maliyetlerini kapsar. Birim ürün kâr marjı % 36.81’dir. Konya’nın diğer bölgelerinde ise %45,93’dür (Burak ve Ergun, 2001, s. 189). Bu sonuçlara göre Sultandağı-Akşehir meyvecilik havzası sadece kirazdan 2 882 070₺ gelir elde etmiştir. Bu gelir büyük çoğunluğu ise toplayıcılar, ilaç firmaları ve ulaştırma, gibi kesimler arasında paylaşılmıştır. Kiraz hasadı teknolojinin girmediği bir alan olduğundan vasıfsız işçiye çok ihtiyaç duyulmaktadır. Bölgeyi iyi bilen biri olarak bölge, çevre köy ve şehirler yanında Diyarbakır, Şanlıurfa gibi illerden işçi getirilmektedir. Hatta hasat mevsiminde 2011 yılında 2024 sonuna kadar Suriyeli göçmenler bu işçi açığını kapatmıştır. Suriye’nin yeniden özgürlüğünü kazanmasıyla ülkemizde bu vasıfsız işçi ihtiyacının daha fazla olabileceği düşünülmektedir.

Tablo 6. Yıllar İtibarı ile Çiftçinin Eline Geçen Fiyatlar

Yıllar	Fiyat	Basit endeks	Bileşik endeks
1980	2,80	100	100
1985	1,60	57	57
1990	2,20	78	137,5
1995	3,7	132	168
2000	1,5-2,5	71	54
2005	3,0-3,5	114	160
2009	2,0-2,5	71	62,5
2012	3-3	125	175
2015	3-4	125	116,6
2020	6-10	285	228
2021	13-20	589	206
2022	20-30	892	151.5
2023	20-70	1607	180

Kaynak: Sultandağı ve Akşehir Kiraz Üreticilerinden veriler alınmıştır

2000 yılından itibaren çiftçinin eline geçen kiraz fiyatları, kirazın çok olduğu yıllar ihracat fazla gerçekleşse de düşüktür. Fakat çiftçiden kirazın düşük fiyatta alınması ihracatçıların rekabetini kolaylaştırmaktadır. 2004, 2005 ve 2006 yıllarında aynı şekilde ortalama 3,5₺’ye kirazlarını satmışlardır. 2007 yılında ise rekor üretim olması sebebiyle 1,5 ₺’den başlayan fiyat 2 ile 5₺ arasında pazarlanmıştır. Bu aralığın oluşmasındaki sebep kirazın çapının büyüklüğü yani kalitesidir. Şöyle ki 22 mm’lik kiraz ve altı 1,5₺’den alıcı bulurken 26 mm. ve üzeri 2,5₺’den alıcı bulmuştur. 2010 yılında 2,5 - 3,5₺; 2015 yılında 3 - 4₺; 2020 yılında 6 - 10 ₺ ve 2023 yılında ise fiyatlar 20 ile 70₺ arasında değişmiştir.

Sultandağı ve Akşehir yöresinde üretilen diğer meyvelerde fiyatlar tatminkardır. 2023 yılında elma 15 - 20₺ iken vişne fiyatları kiraza yaklaşmıştır. Vişne alım fiyatı 50₺’den kapanmıştır. Vişne, kiraza göre daha düşük maliyette üretilen meyvedir ve kirazın rakibidir. “Tahminlerime göre vişne fiyatları bu şekilde giderse çiftçi vişneye dönebilir”.

Akşehir-Sultandağı’nda üretilen kirazın tüketimi ülke ve bölge içinde üretimin %50’si kadardır. Büyük bir kısmı ihraç edilmektedir. Yukarıda da belirtildiği üzere kiraz ihracatında 22 mm. ve üzeri genellikle ihracata konu olur. Ayrıca ihracat harici aynı kalite kirazlarda iç piyasada satılır. İhracat kirazı haricinde kalan kısım ile çok azda olsa bir kısım ihracat kirazı iç piyasada tüketilir. Kiraz tüketimi taze olarak tüketilir. Erkenci çeşitler ile bir kısım çeşitler iç piyasada taze olarak tüketilir. Bazı kiraz çeşitleri ise sanayide kullanılır. Türkiye iç piyasasında tüketici kg fiyatları, 1990 yılında 4,5₺, 2004’te 4,1₺, 2010 yılında 3,60₺, 2020’de 9,75₺ ve 2023 yılında ise enflasyonist etki sebebiyle 48,5₺ şeklindedir. Bu fiyatlar TÜİK verilerine göre ortalama fiyatlardır.

3.1.1. Sultandağı-Akşehir Kirazı Regresyon Analizi

Üretim miktarı ile üreticinin elin geçen fiyat arasındaki ilişki ekonometrik analizle test edilmiştir. $Q=f(P)$ şeklinde fonksiyonel ilişki kurulmuştur. Diğer üretimi etkileyen faktörler (mevsimsel etkiler, ikame malın fiyatı, sübvansiyonlar...) sabit varsayılmıştır. Sonuçlar arz fonksiyonunun en önemli bağımsız değişken fiyat olduğunu desteklemiştir.

Tablo 7. Regresyon Analizi Sonuçları

	Katsayı	Std.Hata	T istatistiği	Olasılık değeri
Fiyat	0.394	0.218	1.807	(0.087)*
C	34235.270	3985.047	8.590	(0.000)***
R ² :0.153	F-İstatistiği: 3.266		Durbin-Watson İstatistiği:2.072	
Düz. R ² :0.106	Olasılık (F-İstatistiği): 0.087			

Kaynak: Analiz sonuçlarına göre yazar oluşturmıştır.

Not: ***%1, **%5, *%10 anlamlılık düzeyini göstermektedir.

Model sonuçlarına göre kiraz fiyatında 1 ₺'lik artış kiraz üretimini 0.394 ton artırmaktadır. Bu sonuç %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak geçerlidir. Ayrıca değişkenler arasındaki korelasyon katsayısı 0.391 pozitif yönlü bir ilişkiyi işaret eder.

Regresyon varsayımlarının sınanması için yapılan testler ve sonuçları aşağıda verilmiştir.

Normallik Varsayımı: Jarque-Bera test istatistiği 1.263 olup bu testin olasılık değeri 0.531'dir. Buna göre veriler normal dağılım gösterir şeklinde ifade edilen sıfır hipotezi reddedilemez. Dolayısıyla normallik varsayımı sağlanmıştır.

Çoklu Doğrusal Bağlantı Varsayımı: Burada bağımsız değişken için Varyans Şişirme Faktörü (Variation Inflation Factor-VIF) değerlerine bakılmaktadır. Buna göre bağımsız değişkenin VIF değeri 1.467'dir. Dolayısıyla VIF değeri 1 ile 5 arasında ise seriler arasında çoklu doğrusal bağlantı yoktur.

3.1.2. Sultandağı-Akşehir Dış Ticareti

Bu üretim havzasının baskın meyvesi kiraz ihracata yönelik bir üründür. Akşehir ve Eber Göllerinin klimatolojik etkisi ile talebin istediği kalitede ve aromada olması ihracatçının talep sebebidir. Onun için Sultandağı ve Akşehir'de üretilen kirazın %50'ye yakını ihraç edilmektedir. Sultandağı ve Akşehir ilçe tarım verilerine göre 1995 yılında Sultandağı'ndan 6250 ton üretimin 477 tonu ihraç edilmiştir. İhraç edilen ülkeler, Hollanda (197,195 kg), Almanya (164,520 kg), Fransa (62 340 kg), İngiltere (32981 kg) ve Belçika (20700 kg) şeklindedir. 1999 - 2000 yılında ise yine aynı ülkelere 3 000 ton kiraz ihracatı gerçekleşmiştir (Sultandağı İ.T.M., 2024). Akşehir ilçe tarım verilerine göre ilçede yetiştirilen kirazın % 50'si İngiltere, Almanya, İsveç, Hollanda, İtalya, Belçika ve Avusturya gibi ülkelere gönderilmektedir. Yaklaşık 10 milyar dolar (Selçuk Ü. Öğr. Ve Mez. Formu, 2009, s.1) ihracat girdisi sağlanmaktadır. Bu da bölge ekonomisi ve ülke ekonomisi için çok önemli bir ihracat geliri olmaktadır. İhracatçılar her köy ve şehirdeki komisyoncular aracılığı ile kiraz alımı yaparlar. Kendi eksperleri gerekli kontrol ve denetimi yaparak kirazı alır. İhracatlık kirazda seçmek çok önemlidir. Sapsız, çatlak - patlak ve küçük olmaması istenir. En düşük 22 mm, ve en yüksek 33 mm. olması istenir. Ayrıca kalıntı bırakan ilaçların kullanımı yasaktır. Denetim ilçe tarım müdürlüklerince yapılır. Ayrıca ihracatçı firmalar, Bursa ve Manisa'da laboratuvarlarda analize tabi tutarlar.

Tablo 8. Yıllar İtibarı İle Akşehir Kiraz İhracatı Türkiye Karşılaştırması: (Ton)

Yıllar	Türkiye İhracatı.	Sultandağı İhracat(Ton)	Akşehir İhracatı.(Ton)	Sultandağı İhr. Değ.\$	Akşehir İhr.Değ.\$	% Payı Sultan.-Ak.
1990	5 445	2 000	2 566	2546000	3 266 518	28- 47,1
1995	13 126	477	2 325	944 937	4 001 325	36- 17,7
2000	11 940	3000	2 344	5943000	4 643 464	25-19,6
2005	34 793	5108	4 764	13525984	12 623 016	14-13,7
2007	57 019	8251	7 701	18152200	14 408 571	14-13,5
2010	64 305	7850	7 329	17772400	16 592 856	12-11,3
2015	68590	16441	6232	29264980	11092960	23,6-9
2020	87251,8	20 850	12600	52125000	31 500000	23,8-14,4
2022	57290,4	5600	6450	13 048000	15 028500	9,7-11

Kaynak: TÜİK, Bitkisel Üretim İstatistikleri ve Sultandağı- Akşehir İlçe Tarım Verileri

Sultandağı-Akşehir bölgesi, Türkiye kiraz ihracatının 1990 yılında %47'lik kısmını karşılarken, 5 yıllık süre içinde bu oran 1995 yılında %36'ye düşmüştür. Bu düşüşün temelinde Türkiye'nin birçok yeni bölgesinde kiraz yetiştirilmesi olayıdır. Örneğin; Konya'nın Hadim, Bozkır İlçelerinde kaliteli kiraz yetiştirilmektedir. 2000'li yıllara gelindiğinde Sultandağı-Akşehir'den ihraç edilen kiraz artmıştır ama Türkiye genelinde de artış olmuştur. 2000 yılında Sultandağı'ndan 3000 ton, Akşehir'den 2344 ton kiraz ihraç edilirken, Türkiye genelinde 11 940 ton kiraz ihraç edilmiştir. Bunun oranı ise %22,5'tir. 2010 yılında bölgenin kiraz ihracatı içindeki payı yaklaşık %11, 2020 yılında %19,1 oranındadır.

Kiraz ihracatının bölge ekonomisine katkısı büyüktür. Yıllar itibarıyla bakıldığında 1990 yılında 3 521 118 dolarlık toplam kiraz ihracatı yapılmış iken; 1995 yılında ihracat 4 946 262 dolara çıkmıştır. 2000 yılında ise bu rakam 10 586 464 dolar olmuştur.

Yıllar geçtikçe kiraz ihracat gelirlerinin arttığı görülmektedir. 2022 yılında 13 048 000\$ Sultandağı ve 15 028 500\$ Akşehir ihracat geliri elde etmiştir. Bu rakamlar da göstermektedir ki Sultandağı-Akşehir havzasında kiraz, birçok köy ve beldenin temel geçim kaynağını oluşturmıştır. Yıllar ilerledikçe bu rakamlar artmakta ve bölge ekonomisine katkıları yükselmektedir.

Sonuç

Türkiye, toprak yapısı ve iklim şartları gibi ekosistemler sebebiyle birçok tarımsal ürünün üretimine uygundur. Bunun yanında yedi coğrafi bölgede farklı yaş meyve üretimi ile dünyanın en önemli üretici ülkelerindendir. Ayrıca bu coğrafi bölgeler alt bölge şeklinde bazı karakteristik meyve üretim bölgeleri olarak şekillenmiştir. Bunlardan bir bölgede Sultandağı – Akşehir yaş meyve üretim bölgesidir. Türkiye’de kiraz, son yıllarda kendine has özellikleri sebebiyle hem üretim hem de tüketim ve ihracatı artan bir ürün çeşidi olması sebebiyle ekolojisi uygun birçok bölgede üretimi yapılmakta ve bölge halkının geçim kaynağını oluşturmaktadır. Bu kiraz üretiminin yaygın olduğu bölgelerden biri de Afyonkarahisar’ın Sultandağı ilçesi ile Konya’nın Akşehir ilçesidir. Sultandağı ve Akşehir bölgesi kirazı verim, tat ve aroma açısından farklılık arz ettiği için ihracata konu olmaktadır. Sultandağı -Akşehir kiraz üretimi havzası hem bölgenin hem de ülkenin sürdürülebilir kalkınmasına katkıda bulunan önemli pilot bir bölgedir. Ancak bilimsel veriler ışığında bu potansiyelin devamı için yeni politikalar da geliştirilmelidir. En fazla ihracata konu olan Türkiye kirazı 0900 Ziraat çeşididir. Sürdürülebilir bölge kalkınmasının devamı için bu kiraz çeşidinin özellikleri korunarak üretim yapılması sağlanmalıdır. 2010’lu yıllardan sonra bodur kiraz dikimi de çoğalmaktadır ki bu durum geleneksel kiraz için tehdit oluşturabilir. Dış talebin istediği kalite ve standartlarda üretimin yapılması için çalışmalar yapılmalıdır. Üreticilere, eğitim verilerek bilinçlendirilmeli ve AB standartları olan HACCP ve GAP ilkelerine uygun ilaçlama ve üretim yapılması teşvik edilmelidir. Ayrıca Türkiye olarak Avrupa ülkeleri, Rusya ve Ukrayna yanında yeni pazarlar bulunarak ihracat yükseltilebilir. Örneğin Ortadoğu ve Uzakdoğu ülkelerine ihraç edilebilir. Böylece uluslararası standartlara uygun meyve üretimi ve ihracatı ile hem bölge ekonomisine hem de ülke kalkınmasına katkı sağlanabilecektir.

Bu bölgenin ya da havzanın sürdürülebilir üretim potansiyeli için imkan olduğu kadar bölgenin yapılaşmaya açılmaması; inşaat sektörü ve hobi bahçesi gibi uygulamalara izin verilmemesi gerekir. Aksi takdirde bahçelerin yok olmasına ve veriminin düşmesine sebep olunabilecektir. Bunun yanında sürdürülebilir bölge kalkınmasının devam edebilmesi için tarımsal destekler de arttırılmalıdır. Çünkü kirazın ikamesi olan vişne fiyat olarak kiraza yaklaştırmıştır. Vişne üretim maliyetleri kiraza göre daha düşüktür. Dolayısı ile çiftçi vişne üretimine kayabilecektir. İlçelerde Kiraz üreticiler birliği kurulmasına rağmen köylerde köy kooperatifleri kurulabilir. Çünkü ihracatçılar ile komisyoncular ve çiftçiler arasında sorunlar ortaya çıkmaktadır. Sultandağı-Akşehir havzası, bölge ekonomisine büyük katkılar sağlayan bir tarım alanıdır. Bölge çiftçisi modern tarıma uygun üretim yapmaktadır. Ancak organik tarıma geçiş için yenilikçi yöntemler de geliştirilebilir. Meyvecilik ve sebze de önemli olan Eber ve Akşehir gölünün korunması elzemdir. Maalesef Eber ve Akşehir göllerini besleyen akarçayların hepsine baraj yapılması, derin kuyuların açılması, iklim değişikliği gibi içsel ve dışsal faktörler Akşehir gölünün kurumasına ve Eber gölünün suyun azalmasına sebep olmuştur. 2007 yılından günümüze su tasarrufu için damlama sulama sistemine geçilmiş, derin kuyuların büyük çoğunluğu kapatılmıştır. Ancak iklim değişikliğine karşı yeni, su yönetimi politikaları geliştirilmelidir. Kiraz üretiminin en önemli sorunu hasattır. Emek yoğun bir üretim içerir. Onun için kiraz hasadına katılan mevsimlik işçiler sosyal güvenlik kapsamına alınmalıdır. Ayrıca kiraz seçimi için bir makine geliştirilebilir. Çünkü en zor bölümü ihracat için kirazın seçimi olmaktadır. Kiraz üreticilerinin en fazla karşılaştığı sorun işçilik sorunudur. Bölgede kiraz üretimi ağırlıklı olarak aile işletmeleri biçiminde sürmektedir. Çiftçinin elde ettiği gelir arttıkça ve sorunlar giderildikçe gençler de köyleri ve şehirleri terk etmeyecektir.



This research article has been licensed with Creative Commons Attribution - Non-Commercial 4.0 International License. Bu araştırma makalesi, Creative Commons Atıf - Gayri Ticari 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.

Yazar Katkıları

Yazar, çalışmayı tek başına hazırladığını beyan etmiştir.

Teşekkür Beyanı

Yazar(lar), çalışma için teşekkür beyanında bulunmamışlardır.

Destek Beyanı

Yazar(lar), çalışma için herhangi bir destekleyen beyanında bulunmamışlardır.

Çıkar Çatışması

Yazar(lar), çalışma için herhangi bir çıkar çatışması beyanında bulunmamışlardır.

Etik Beyanı

Yazar(lar), çalışma için Etik Kurul Onayı alınması gerekmediğini beyan etmişlerdir.

Kaynakça/References

Anonim. (tarih yok). *Sultandağı-Akşehir kiraz üreticileri*.

Beyhan, E. (2012). *Sürdürülebilir kalkınma – Çevre ve yerel yönetimler*. [Web sitesi]. Yerel Siyaset. <http://www.yerelsiyaset.com> (Erişim tarihi: 11 Ağustos 2012).

Burak, M., Ergun, M., & Yalçinkaya, E. (2001). *Bitkisel özel ihtisas komisyonu raporu, meyvecilik alt komisyonu, kiraz raporu*. Devlet Planlama Teşkilatı.

Çelik, Y., & Sarıaltın, H. K. (2019). Türkiye’de kiraz üretiminin yapısal analizi. *Türk Tarım ve Doğa Bilimleri Dergisi*, 6(4), 596–607.

Çelik, Z., Gökkur, S., & Adanacıoğlu, H. (2023). Türkiye’de kiraz üretiminde fiyatlar ve pazarlama marjları üzerine bir değerlendirme. *ANADOLU, Journal of AARI*, 33(2), 259–267.

Çetin, M. (2006). Teori ve uygulamada bölgesel sürdürülebilir kalkınma. *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1), 4.

Collados, C., & Duane, T. P. (1999). Natural capital and quality of life: A model for evaluating the sustainability of alternative regional development paths. *Ecological Economics*, 30, 441–460.

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (2001). *8. 5 yıllık kalkınma planı, bitkisel üretim özel ihtisas komisyonu, meyvecilik alt komisyon raporu*.

Dulupçu, M. A., Sungur, O., & Keskin, H. (2010). Bölgesel kalkınmada yeni yaklaşımlar ve Türkiye’de kalkınma planlarına yansımaları: Kalkınma planlarının yeni teoriler açısından değerlendirilmesi. *6. Ulusal Coğrafya Sempozyumu, Ankara*.

Food and Agriculture Organization (FAO). (2008). *Agriculture world: Towards 2015–2030. Food and agriculture in national and international setting*.

Food and Agriculture Organization (FAO). (2023). FAO statistical databases. Food and Agriculture Organization of the United Nations. <http://www.fao.org/faostat>

Govindan, K. (2018). Sustainable consumption and production in the food supply chain: A conceptual framework. *International Journal of Production Economics*, 195, 419–431.

Gülçubuk, B. (1996). Kırsal alanda yapısal değişimler, gelişme stratejileri. *TMMOB Workshop, Ankara*.

Gürlük, S. (2001). Dünyada ve Türkiye’de kırsal kalkınma politikaları ve sürdürülebilir kalkınma. *Uludağ Üniversitesi İktisat Fakültesi Dergisi*, 19(4).

Harris, J. M. (2000). Basic principles of sustainable development. *G-DAE Working Paper No. 00-04*.

JICA. (2005). Chapter 2: Effective approaches to agricultural and rural development (ss. 13–75). *Japan International Cooperation Agency*. <http://www.jica.go.jp> (Erişim tarihi: 20 Aralık 2024).

Lee, S., & Wen, J. (2001). A phylogenetic analysis of *Prunus* and the *Amygdaloideae* (Rosaceae) using ITS sequences of nuclear ribosomal DNA. *American Journal of Botany*, 88(1), 150–160.

Mateos, Z., & Fierro. (2020). Sustainable production of sweet cherry: Maximising benefits from ecosystem service. *University of Worcester*, 4–5.

McKenzie, F. C., & Williams, J. (2015). Sustainable food production: Constraints, challenges and choices by 2050. *Food Security*, 7, 221–233.

Moseley, M. J. (2003). *Rural development: Principles and practice*. SAGE.

Naradoslawsky, M. (2001). A regional approach to sustainability in Austria. *International Journal of Sustainability in Higher Education*, 2(3), 226–237.

Nooghabi, S. N., Burkart, S., Mahmoudi, H., Taheri, F., Damghani, A. M., Yazdanpanah, M., Hosseininia, G., & Azadi, H. (2018). More food or better distribution? Reviewing food policy options in developing countries. *Food Reviews International*, 34(6), 566–580.

Resmî Gazete. (2004). Coğrafi işaretlerin korunmasına ilişkin tescil talep ilanı. *Resmî Gazete*, 25430.

Rowley, T. D., et al. (1996). *Rural development research: A foundation for policy*. Greenwood Press.

Safitra, M. F., Lubis, M., Kurniawan, M. T., Alhari, M. İ., Nuraliza, H., Azzahra, S. F., & Putri, D. P. (2023). Challenges, opportunities, and future trends for sustainable development. *Proceedings of the 2023 11th International Conference on Computer and Communications Management (ICCCM '23)*, 168–173.

Smutko, L. S. (1994). Building a sustainable landscape: The costs and benefits of non-regulatory land protection. *Presented at an Annual Meeting of the Conservation Trusts for North Carolina, Chapel Hill, NC, September*.

- Selçuk Üniversitesi Öğrencileri ve Mezunları Formu. (2009). Konya'nın ürettiği meyveler. <http://www.concert.net> (Erişim tarihi: 15 Mart 2011).
- Tan, S., Hasdemir, M., & Everest, B. (2016). Türkiye'de tarımsal destekleme politikaları. *Management Studies*, 4(6), 237–242.
- Taner, K. (2005, 4 Nisan). AB'nin meyve bahçesi olabiliriz. *Yeni Şafak Gazetesi*.
- Tarım ve Köyşleri Bakanlığı. (2004). *II. Tarım Şurası Kırsal Kalkınma Politikaları Komisyon Raporu*, 8.
- TÜİK. (2023). Bitkisel üretim istatistikleri. *Türkiye İstatistik Kurumu Veri Tabanı*. <http://biruni.tuik.gov.tr>
- United Nations. (2014). *Prototype global sustainable development report (Online unedited version)*. United Nations Department of Economic and Social Affairs, Division for Sustainable Development.
- Ward, N., Brown, D. L. (2009). Placing the rural in regional development. *Regional Studies*, 43(10), 1237–1244.
- Wikipedia. (2024). Sultandağı ve Akşehir ilçe bilgileri. <http://tr.wikipedia.org> (Erişim tarihi: 5 Aralık 2024).
- Woodcock, B. A., Bullock, J. M., McCracken, M., Chapman, R. E., Ball, S. L., Edwards, M. E., Nowakowski, M., & Pywell, R. F. (2016). Spill-over of pest control and pollination services into arable crops. *Agriculture, Ecosystems and Environment*, 231, 15–23.